

Марія Габлевич. Спільне знання совісті (Додаток)

Bradley A. C. *Shakespearean Tragedy: Lectures on Hamlet, Othello, King Lear, Macbeth*. – 2nd ed. – London: Macmillan, 1905. – P. 97-98.¹

Припускаючи, отже, що головні труднощі для Гамлета – майже всі його труднощі – були внутрішніми, переходжу до поглядів, які під цим оглядом є незадовільними, позаяк вони виділяють один елемент його характеру й ситуації, а трактують його як ціле.

Згідно з першим із цих типових поглядів, Гамлета стримувала совість [*conscience*] чи моральна засада [*a moral scruple*]; він не міг переконати себе, що помста за батька – правильний вчинок.

Цю думку легко прийняти на віру, коли уявляти собі обставини поверхово, не звертаючись до тексту. Але звернення до тексту є [для такого погляду] фатальним. Бо, з одного боку, навряд чи чимсь можна підтвердити його, а з другого – можна навести багато що для його спростування.

Почнімо зі спростування. Годі заперечити, що Гамлет само собою, без жодних вагань, приймає рішення: він повинен помститися за батька. Навіть якщо він сумнівається – чи думає, що сумнівається – у чесності Духа, він не висловлює жодного сумніву щодо того, що йому робити, коли виявиться, що Дух – чесний: *If he but blench I know my course*. У двох монологів, в яких він роздумує над своїм становищем (II. ii: *O what a rogue and peasant slave am I*; IV. iv: *How all occasions do inform against me*), він гірко докоряє собі, що занедбав обов'язок. Зважаючи можливі причини цього занедбання, він ні разу не згадує серед них моральні засади. Коли Дух з'являється у спальні Королеви, Гамлет під тиском совісті [*conscience-stricken*] визнає, що з часом пристрасть його ослабла і він ще не здобувся на виконання наказу, але не оправдовується тим, що завадою стала його совість [*his conscience*]. Дух сам говорить, що прийшов загострити його “майже притуплений намір” [*almost blunted purpose*]; а намір совість може розстроїти – не притупити його. [p.98:]
Яке ж природне пояснення всьому цьому може дати теорія совісті?

А що ж можна протиставити всім цим свідченням? Один-єдиний пасаж.* Досить пізно, після того як Гамлет оповів Горацію, що з ним сталося в його подорожі, він питає товариша (V. ii. 63):

Does it not, thinks't thee, stand me now upon --
He that hath kill'd my king and whored my mother,
Popp'd in between the election and my hopes,
Thrown out his angle for my proper life,
And with such cozenage -- is't not *perfect conscience*
To quit him with this arm? and is't not to be damn'd
To let this canker of our nature come
In further evil?

¹ Переклад з англійської мій. – М.Г.

Тут, звичайно, маємо питання совісті [*conscience*] у звичайному сучасному смислі слова [виділення моє. – М.Г.], і можна спитати – чи не показує це, що Гамлета весь час стримували моральні засади? Та я спершу спитаю: а як, у цьому випадку, пояснити щойно наведені факти? Бо їх треба пояснити – не проігнорувати. І ще на одне звертаю увагу читача: навіть якби цей уривок вказував, що однією з перешкод діяльності Гамлета була його совість, з цього зовсім не випливає, що вона була єдиною чи головною перешкодою.

-----

* Дивно те, що в підтримку теорії совісті наводиться рядок *Thus conscience does make cowards of us all*, як дивною є цілковито неправильна інтерпретація монологу “Бути чи не бути”, похідна від цього рядка. У монолозі Гамлет думає зовсім не про покладений на нього обов’язок. Він обдумує питання самогубства. Ніхто, каже він, з пригнічених житейськими бідами не тягнув би їх далі, якби не гадки про можливу його долю в іншому житті. І тоді підсумовує (це, без сумніву, стосується і його, хоча не видно, щоб він був цього свідомий [*he shows no consciousness of the fact*]), що такі гадки чи роздуми змушують людей вагатися і сахатися, як боягузи, від великих вчинків і зачинів. *Conscience* [совість] не позначає морального чуття чи ригоризму [*moral sense or scrupulosity*], а роздумування над наслідками вчинку. Це те ж саме, що *craven scruple of thinking too precisely on the event* із Гамлетового монологу в IV. iv. Щодо цього уживання слова *conscience*, див.: Schmidt, s.v. і подані там паралелі. Оксфордський словник теж дає багато подібних уживань *conscience*, хоча він, на жаль, своїм авторитетом підтримує критиковану тут неправильну інтерпретацію.²

---

² Александр Шмідт у своєму «Шекспірівському цитатному словнику» (Alexander Schmidt. *Shakespeare Lexicon and Quotation Dictionary*. Berlin: Georg Reimer, 1902), встановивши два значення *conscience*, «совість» і «свідомість», відповідно погрупував усі випадки Шекспірового уживання цього слова. Гамлетове *perfect conscience* (V.ii.67) опинилося в групі «совісті», Гамлетове ж *thus conscience does make cowards of us all* (III.i.83) – в групі «свідомості», та ще й з уточненням у дужках: «думка, роздум» (*thought, consideration*).